

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Յայտարարութիւնը ընդունւում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
Խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ՆԵՐԿԱՑ 1889 ԹԻՒՆ

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՂԱՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԲԱՅԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է
Բացված է կէս տարվայ բաժանորդագրու-
թիւնը:

«Մշակի» տարեկան գինն է—10 ռ., կէս տար-
վանը—6 ռուբլի:

Գրվել «Մշակին» կարելի է ԽՐԱԳՐԱՍՏԱՆԸ
(Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցների անկի-
նում, տուն Գառնապետի):

Օտարաբաղադրանքները պէտք է դիմեն հետեւեալ
հասցեով. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ», իսկ
արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal
arménien «MSCHAK»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գինեգործութեան վե-
րաբերեալ տեղեկութիւններ. Նամակ Շուշու-
նեղին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ֆիզի-
ոգ Բրուսն-Սէկարի գեկուցումը. Տեղեկութիւններ
Թիւրքաց Հայաստանից. Նամակ Թիւրքիայից.
Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱՎԻՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կազմուածքի մասը
Իբրև ֆիզիոլոգիական անհրաժեշտութիւն.

ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՆԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐ

Գինեգործութիւնը մեր երկրի ամենանշանաւոր
արդիւնաբերութիւններից մէկն է. Նա այժմ մեծ
տեղ է զբաղեցնում մեր ժողովրդի տնտեսութեան
մէջ. բայց, որ ամենագլխաւորն է, նա աւելի
մեծ ապագայ ունի: Սակայն զրա հետ միասին
մեզ մօտ խաղողի մշակութիւնը և գինեգործու-
թիւնը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱԶՄՈՒՄԻՒՄԻ ՄԱՀԸ ԻՐԲԵՒ ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱԿԱՆ
ԱՆՀԱՐԱՆՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» ներկայ համարում, «Արտաքին տե-
սութեան» մէջ, ընթերցողը կը կարդայ Բրո-
սն-Սէկարի գեկուցումը, Պարիզի մարդաբա-
նական ընկերութեան վերջին ժողովում Զեկու-
ման նիւթը, որտեղ աւելի երկարատես կեանք
տալու հարցին է աղել նուիրված: Այդ գեկու-
ցումը, որ «Ֆիզիոլոգի» լրագրից արտատպել են
մայրաքաղաքի համարեա ըրոր լրագրիչները, գու-
ցէ և չափազանցած ձևով է մատուցել տակ մը-
տեղ, ինչպէս էլ որ շատ անգամ լինում է ընդհա-
նուր պրէսայի մէջ մասնագիտական հարցերի
վերաբերմամբ: Սակայն մենք այժմ մտադրութիւն
ունենք խօսելու այդ հարցի առիթով՝ ձերու-
թեան պատճառներ մասին, որի պարզաբանու-
թիւնը կարող է միայն զբաղանալիս վճռել կեանք-
ընկերային հարցը: Զարգացող մարդ է
թէ ոչ Պարիզի լրագրիչների հաղորդած տեղեկութիւ-
նը, և կամ որքան ճշմարտութիւն կայ այդ տեղե-
կութեան մէջ, ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան,
երբ մենք կը ծանօթանանք ընկերութեան ժողովի
մէջ ձերուների գիտնական ֆիզիոլոգի, արած իս-
կական գեկուցման մանրամասնութիւնների ու
տեղեկութիւնների և այդ առիթով յայտնած կար-
ծիքների հետ:

Խրաքանչիւր մարդու համար մահը մի անխու-
սափելի իրողութիւն է. սերունդներ սերունդնե-
րը:

Թիւնը ընդհանրապէս շատ փոփոխութիւնների և
կատարելագործութեան են կարօտ, որի համար
պէտք են թէ մասնագէտ գինեգործներ, և թէ
նպատակայարմար տեղեկութիւններ: Հէնց այդ
նպատակով, իբրև մասնագէտ, հարկաւոր ենք
համարում մի շարք յօդուածներով մի քանի տե-
ղեկութիւններ հաղորդել այդ մասին. իսկ այս
անգամ յատկապէս այգեկութի մասին:

Ամառը սկսվել է, և մէկ կամ 1½ ամսից յի-
տայ ըրոր այգետէրերի հոգսը, նրանց խօսակցու-
թեան առարկան, նրանց պատրաստութիւնների
նպատակը այգեկութիւն է լինելու: Այգետէրը
զարնան սկզբից մինչև ամառվան վերջը իր
այգիով է զբաղվել, իր ամբողջ ժամանակը նը-
րան է զոհել, բաւական փող է մտնել և յօյսը
զրել է լաւ բերքի վրա: Եթէ եղանակը նպաս-
տուէր է լինում և այգետէրը չէ խնայում հար-
կաւոր եղանակ անել—այն ժամանակ նա կարող
է վառահէ լինել, որ բերքը առատ կը լինի և իր
չարչարանները կը վարձատրվեն: Բայց քիչ չէ
պատահում որ այգետէրը չը կարողանալով այ-
գեկութի համար յարմար ժամանակ ընտրել՝
ստիպված է լինում «մնաս բարև» ասել իր փայ-
փայած յոյներին. դրա պատճառը շատ անգամ,
եթէ չասենք միշտ, այն է լինում, որ այգեկութիւն
կատարվում է աննպատակ հանգամանքներում և
պայմաններում: Միջոց մօտ ընդհանրապէս այգե-
կութի ոչ մի առանձին նշանակութիւն չեն տա-
լիս, այն ինչ նրանից է կախված մեծ մասամբ
գինու լաւ և վատ լինելը: Շատ անգամ բերքը
առատ է լինում, բայց այգեկութիւն վաղ կամ ուշ
են սկսում և կամ անձրևային օրն են անուս: Եւ
այդ պատճառով թէև բերքը առատ է լինում,
բայց զրա փոխարէն գինին յատկութեան կողմից
շատ է վնասվում:

Այդ պատճառով էլ խօսում ենք այն մասին թէ
Երբ պէտք է կատարել այգեկութիւն: Այդ
հարցի լուծումը կախված է երկու գլխաւոր
պայմաններից.—նախ՝ խաղողի հասունութեան
աստիճանից և երկրորդ՝ եղանակի դրուկից:

Նախ քան բացատրել խաղողի հասունութեան
աստիճանի ունեցած նշանակութիւնը գինու յատ-
կութեան վրա, որոշենք թէ ինչ է նշանակում

րի ետևից ապրել են, բայց թէ մարդկանց և թէ
կենդանիների մէջ չը կայ մի օրինակ, որ ան-
հատը կարողանայ երկար և անորոշ ժամանակ
ապրել:

Մարդու և կենդանիների կազմուածքը անթիւ
վանդակիկների (клеточки) մի հաւաքածու է.
ամեն մի վանդակիկ իր գործունէութեան ժա-
մանակ, իբրև մի ֆիզիկական գործիք մշակում
է, թէպէտ և զանազան բայց անուղղելի: Ճշմարիտ
է, մեր կազմուածքի մէջ հին մշակած կենսաբան
անընդունակ վանդակիկների փոխարէն դեռահաս
վանդակիկների ամառն գործողութիւն է կատար-
վում, բայց այդ վերանորոգումը իր սահմանն ու-
նի, որից յետոյ մահը անխուսափելի է դառնում:

Յայտնի է, որ թէ մարդու և թէ կենդանիների
կազմուածքի վանդակիկները միմեանց հետ միա-
ցած լինելով՝ հիւսուածքներ (ткань) են կազ-
մում, որպիսիք են՝ վերնամշակային, շա-
րակայան (соедин. ткань), ածառային,
ոսկրային, մկան ունեցողային և ուղեղա-
յին. արեւն է և աւելի հեղուկ հիւսուածք են
կազմում:

Գիւս ևս բնդնաւորված ձուկի մէջ իւրաքան-
չիւր ապագայ հիւսուածքի համար, սաղմնային
(эмбриональный) յատկութեամբ վանդակիկներ են
առաջանում, որոնք թէպէտ և ունեն ընդունակու-
թիւն իրանց համապատասխան շատ մեծ քանա-
կութեամբ հիւսուածքներ կազմելու (օրինակ
սաղմնային վերնամշակային խորշերը վերնա-
մշակային հիւսուածք են կազմում, սաղմնային
ուղեղային խորշերը ուղեղային հիւսուածք են
կազմում. սաղմնային մկանուցային խորշերը,
սկանուցային հիւսուածք են կազմում և այսպէս

խաղողի հասունութիւն և կամ երբ են աւում թէ
խաղողը հասել է: Գրա համար կայ երկու որո-
շում (definition), մ ող ուղեղական, որը ընդ-
հանրապէս է գործածվում, և գիտնական էր
ժողովուրդն ասում է՝ խաղողը հասել է, ինչպէս
և ըրոր այդ պոտղների համար, նա ուղում է
ասել, որ կարելի է ուտել, նա այդպէս է հաս-
կանում վերոյիշեալ խօսքերը: Գիտնական որո-
շումը ասել ճիշդ է և որոշ, այսինքն, «խաղողի
հասունութիւնը նրա այն դրութիւնն է, երբ նրա
գլխիկները, վաղի վրա մնալով, իրանց պարունա-
կած նիւթերի քանակութիւնը ոչ աւելացնում
և ոչ պակասացնում են»: Օրինակ, շատ անգամ
մենք կարող ենք խաղողն ուտել և մինչև անգամ
մեծ անորոշութիւն բայց դա դեռ չէ նշանակում
որ նա հասել է, ինչպէս որ ժողովուրդն է հասկա-
նում: Եթէ խաղողը կարող կամ միւս օրը աւելի
է քաղցրանում և կամ ընդհակառակը գլխիկ
սկսում է չլսկել և փոքրանալ, չամիչ դառնալ, կը
նշանակէ, որ նա առաջին դիպուածում դեռ չէ
հասել, իսկ երկրորդ դիպուածում՝ համեմուց ան-
ցել է:

Մեր ասածները ընթերցողների համար աւելի
պարզ, հասկանալի և նրանց աւելի մատչելի
դարձնելու համար՝ հասունութիւն բառը գործ
կածնք այնպէս, ինչպէս ժողովուրդն է գործա-
ծում սովորաբար: Գինու վրա մեծ ազդեցութիւն
ունի քաղած խաղողի հասունութեան աստիճանը,
որովհետեւ նայելով թէ խաղողը որքան չաքաբա-
յին մասն է պարունակում, այնքան և գինին ա-
ւելի ալկոօլային կը լինի: Գինու ձաքի ընկնող
գլխաւոր յատկութիւնները օրանք են՝ ալկոօլի
քանակութիւնը, դոյրը, համը և հոտը: Մանա-
ւանդ մասնաւորապէս կարմիր գինիների համար
գոյնը, եթէ չասենք առաջին, գոնէ առաջնակարգ
տեղ է բռնում:

Այժմ, ինչպէս վերին ասեցինք, որքան խա-
ղողը շատ հասած լինի, այնքան ապագայ գինին
ալկոօլային կը լինի, որովհետեւ խաղողի չաքա-
բային մասը եւ՛ լաւ—Ֆերմանտասիօն—միջո-
ցով փոխվում է ալկոօլի և ածխածին գազի, որը
խառնվում է օդի հետ: Իսկ ինչ գինի որ ալկոօլ
շատ է պարունակում, նորա գոյնը աւելի թույլ

միւս հիւսուածքները). բայց ամառն այդպիսի ըն-
դունակութիւնը անվերջ չէ, այլ իր սահմանն ու-
նի:

Ներկայացրեք ձուկի մէջ առաջացած սաղմնա-
յին վանդակիկների այն խումբը, որը հետզհետէ
բաղմանալով, աճելով, տարաւ մը վում է
(дифференцироваться) և ուղեղային հիւսուածք է
կազմում: Ի հարկէ, եթէ մենք համեմատենք ու-
ղեղի ծանրութիւնը նրա վերոյիշեալ սաղմնա-
յին վանդակիկների խմբի ծանրութեան հետ,
մենք ահագին զանազանութիւն կը ստանանք:
Անկասկած սաղմնային վանդակիկների ուղեղ ա-
ռաջացող այդ խումբը՝ իր ամենափոքր մասնա-
դիտական չափից հետզհետէ վերածնվելով և տա-
րալիւնվելով, համեմատաբար մի ահալին գործա-
րանի—ուղեղի փոխվելով, իր ամառն ոչ թերը
սպառում է, այլ ևս կարողութիւն է ունե-
նում, ինչպէս էլ որ փորձերը ցոյց են տալիս,
խախտված գործարանը (օրինակ ուղեղը) կրկին
վերականգնելու: Օրինակ, վերցրեք կաղմակերպ-
ված մի որ և է բարձր կենդանու մի փոք-
րիկ տեղ վնասված ուղեղը. նա այլ ևս չէ վերա-
նորոգվում և այն հասարակ պատճառով, որ սաղ-
մնային վանդակիկները, որոնք ուղեղային հիւս-
ւածք պիտի կազմէին, և որոնք մի ժամանակ մայր
վանդակիկների դեր են խաղացել, կորցրել են ի-
րանց պաշարը և չունեն այլ ևս կարողութիւն
վնասված ուղեղի պակասը վերանորոգելու:

Մի և նոյն խորհրդածութիւնը կարելի է անել
և մկանուցային հիւսուածքի մասին, որի վերա-
նորոգութեան յատկութիւնը շատ թույլ է արտա-
յայտված, թէպէտ և աւելի շատ, քան թէ ուղե-
ղային հիւսուածքի վերաբերմամբ: Վերանորոգու-

է լինում, որովհետեւ ալկոօլը աւելի մեծ ուժով
է լուծում գլխային կաշուի մէջ գտնված գինուն
գոյն տուղ նիւթերը: Բացի դրանից, ալկոօլի
քանակութեան համեմատ և աւել կամ պակաս
չափով զարգանում են զանազան ելթերները, որոնք
նրբացնում են գինու հոտը և համը:

Այս բոլորից անմիջապէս հետևում է, որ այգե-
կութիւն պէտք է յետաձգել մինչև որ խաղողը
հասնէ իր կատարեալ հասունութեան: Բայց և
պէտք է նկատել, որ այդ ծայրայեղութեան չը
պիտի հասնել, որովհետեւ չափազանց քաղցր
խաղողից ստացած գինիները քաղցրաւուն են լի-
նում և աւելի են ենթակալ (կծուած)—հիւսու-
ղութեան: Քաղցրաւուն մնալու պատճառը նա է,
որ գինին շատ մեծ քանակութեամբ ալկոօլ
պարունակելով, արգելք է դնում, որ շիրայի մէջ
գտնված բոլոր չաքաբը ֆերմանտասիօնի
միջոցով ալկոօլի փոխվի, չաքաբի մի մասը ան-
փոփոխ կերպով մնում է գինու մէջ *): Միւս
կողմից եթէ խաղողը լաւ չէ հասել և թթվաշ
է, այն ժամանակ նրանից ստացած գինին նախ՝
շատ թույլ է լինում, ալկոօլը քիչ է, գոյնը դու-
րեկան չէ, համն անախորժ է և մինչև անգամ են-
թարկվում է զանազան հիւսուղութիւնների:

Բայց զժաղաղաբար ամեն այգի էլ չէ կարող
բարեկամող հանգամանքներում գտնվել, որ այգե-
տէրը սպասէ մինչև որ խաղողը կատարեալ կեր-
պով հասնի: Կլիման, երկրի դիրքը, հողի յատ-
կութիւնը, եղանակի դրութիւնը—հասն դէպքեր և
պայմաններ, որոնք ամենամեծ խոչնդոտներ կա-
րող են հանդիսանալ: Շատ երկրներում խաղողը
չէ կարող լաւ հասնել, այդ ժամանակ կամայ
ակամայ պէտք է համաձայնվել ընտելեան վճաի
հետ: Այդ պատահում է միշտ հիւսիսային երկրի-
ներում: Շատ անգամ անձրևային եղանակն է
վրա հասնում և եղանակը ցրտում է, խաղողը
սկսում է փոքել, փչանալ. այդ դիպուածում աւե-
լորդ է սպասել, պէտք է աշխատել որքան կարե-
ւի է շուտ սկսել այգեկութիւնը (ընդհակառակը, հա-
րաւային երկրներում աշխատում են շատ շու-

*) Այդ հարցի՝ ֆերմանտասիօն—եւ՛ զալու մա-
սին մենք մի այլ յօդուածում կը խօսենք:

թեան թույլ լինելու պատճառը մի և նոյն է, ինչ-
պէս էլ և ուղեղային հիւսուածքները, այն է մկա-
նուցային հիւսուածք կազմող սաղմնային վան-
դակիկները կորցնելով իրանց պաշարը, այլ ևս
չունեն ընդունակութիւն վնասված մկանուցային
հիւսուածքի պակասը վերանորոգելու:

Ուրեմն կատարածքի երկու հաստատուուն հիւս-
վածքների մասին, որպիսիք են մկանուցային և
ուղեղային հիւսուածքները, կարելի է ասել, որ
այդ երկու հիւսուածքների վերականգնելու ըն-
դունակութիւնը սպառելով, այլ ևս վերականգն-
վել չեն կարող, եթէ մի որ և իցէ պատճառով
վնասվում են, և կամ եթէ այդ ընդունակութիւ-
նը կայ նրանց մէջ, այն էլ շատ քիչ: Պատճառը,
ինչպէս էլ որ ասեցինք, այդ հիւսուածքների,
սաղմնային վանդակիկների սպառումն է, որի
պատճառով հիւսուածքները վերանորոգվել չեն
կարող:

Հասարակութեան մէջ տարածված այն կարծի-
քը, թէ մեր մարմնի հիւսուածքների վանդակիկ-
ները մշակվելով, հնանում են և կրկին նրանց
տեղ նոր և մի և նոյն տեսակ վանդակիկներ են ե-
րւում, նրա վրա է հիմնվում, որ ճշմարիտ, մեր
մարմնի մի քանի տեսակ հիւսուածքները մեր
ամբողջ կեանքի ընթացքում չարունակում են ին-
քանորոշվել նորանոր վանդակիկներով, օրինակ
մեր կաշու վերնամշակը, մարտդական գործա-
րանների լորձաթաղանթը, որոնք միշտ վերանո-
րոգվում են ամբողջ մեր կեանքում, արիւնը իր
ծանրութեան չափը միշտ մօտաւորապէս հաւա-
սար է պահում, չը նայելով որ արեան գնդակ-
ները, հետզհետէ մշակվելով անհետանում են, բայց
և այնպէս արագ վերանորոգվում են:

q. §.-q.

